

Fernando Báez

HISTORIA UNIVERSAL DE LA DESTRUCCIÓN DE LIBROS: DE LAS TABLILLAS SUMERIAS A LA GUERRA DE IRAK

Barcelona : Destino, 2004

386 p. : il.

(Imago mundi ; 45)

ISBN 84-233-3596-8

Si he de ser sincer, no estava massa al càrrec sobre aquesta temàtica. Tenia constància de la destrucció de biblioteques a Sarajevo..., sabia perfectament de la destrucció que poden arribar a ocasionar fenòmens naturals com el foc o les inundacions, o de la miriada de femolencs insectes que habiten en el paper. Però del que no podia imaginar-me és que la destrucció de llibres ha estat un procés pràcticament sistematitzat al llarg de la història humana, en el qual s'han anat perfeccionant els processos de destrucció per fer-la cada cop més eficient i maligna; i que la destrucció de llibres no ha estat pròpia d'una única cultura o civilització; ans al contrari, ha estat un fet d'abast mundial que no ha conegut fronteres. Des de l'alba de les primeres civilitzacions, al Pròxim Orient, i des de l'aparició de l'escriptura i la seva impressió en diferents suports, s'han anat succeint al llarg de la història els capítols cada cop més virulents de destrucció de llibres o de material documental, que ha hagut de suportar tota mena de vicissituds polítiques, culturals, filosòfiques, socials, econòmiques,... per no dir les constants guerres. L'enemic més poderós dels llibres ha estat sens dubte el mateix ésser humà.

El periple històric del llibre comença i acaba a Iraq, exemplificant la metàfora del pèndol a la història: allà va començar tot i allà també hi ha hagut l'última gran destrucció de patrimoni documental; l'home és segurament l'únic animal que ensopega dos cops amb la mateixa pedra. A la introducció, a més de donar una pinzellada sobre la situació desesperada a l'Iraq en referència a la pèrdua d'identitat cultural, l'autor dóna unes pautes sobre la vessant psicològica i social de la destrucció de llibres, sobre els mites apocalíptics presents a pràcticament totes les cultures fins els nostres dies, sobre la biblioclàstia, sobre la voluntat de destruir la memòria de l'altre i no pas tant destruir el llibre com a objecte, sobre la fascinació sensual que ha exercit el foc en els actes de destrucció de llibres i biblioteques... Es tracta de presentar el fenomen de la destrucció de llibres com quelcom de gens extraordinari, i de donar raons sobre per què l'home destrueix tants llibres. L'expert es desplaça a Iraq al maig del 2003, un mes després de les notícies que van colpir el món sobre el saqueig del Museu Arqueològic de Bagdad i la crema d'un milió de llibres a la Biblioteca Nacional; dues catàstrofes en tan sols dos dies de diferència, i provocades en part per la desídia i la inoperància de les tropes dels EUA que es van saltar totes les convencions internacionals. A partir d'aquests dos brutals fets, l'autor es planteja la redacció d'aquest llibre per tal d'omplir un buit editorial que creu sospitós. Per acabar aquesta introducció, es donen uns percentatges sobre la destrucció.

L'autor veneçolà divideix la narració del llibre en tres parts: el món antic; des de l'Era de Bizanci fins el segle XIX; i el segle XX i els inicis del segle XXI.

La primera part del llibre comença al Sumer, a l'actual Iraq. Allà apareixen els primers llibres... i allà comença també la destrucció dels mateixos. Els motius? En part pel material en què estaven fets, la fràgil argila, però també per desastres naturals, i sobretot per l'acció violenta dels humans, pels innombrables conflictes bèl·lics que van assolir aquesta zona. A la llum de les troballes arqueològiques se'ns presenta una gran paradoxa: les proves dels inicis de la nostra civilització, de l'escriptura i de la producció de llibres, és també la prova del començament de la destrucció sistemàtica dels mateixos. Segueix la cronologia del món antic a l'Egipte de Ramsés II, amb el Ramesseum, les Cases de la Vida i dels escrits prohibits de Thot. En tercer lloc es fa un repàs a la Grècia clàssica, on es comenta breument la biblioclàstia de Plató. Els capítols quart i cinquè parlen, entre d'altres, de les dues grans biblioteques de l'antiguitat: la d'Alexandria i la de Pèrgam; es relaten el seu naixement, el seu auge i la seva destrucció. El capítol sisè fa referència a Israel, on cal destacar els profetes bibliòfags Ezequiel i Joan de Patmos. En setè lloc es fa un breu repàs a l'antiga Xina, amb Shi Huandi, anomenat El Destructor, i la persecució contra els textos budistes. Segueix la cronologia amb l'aparició de l'Imperi Romà i, posteriorment amb els inicis radicals del cristianisme. Acaba aquesta primera part parlant de l'oblit i la fragilitat inherent dels llibres, fent referència al desinterès provocat per l'aparició de noves cultures i noves mentalitats, que arraconaven tots aquells llibres contraris o que no es corresponien amb la nova situació social dominant; aquest oblit també té una nova vessant: l'idioma; el llatí s'acabà imposant sobre el grec i l'hebreu, entre d'altres, fet que provocà la pèrdua d'innombrables obres.

La segona part és la més àmplia del llibre, doncs abasta un període cronològic molt llarg, des de Bizanci fins el segle XIX. El primer capítol comença a Constantinopla, per passar després a l'Europa medieval (capítols dos i quatre), fent especial incidència en la importància dels monestirs, que van mantenir vius els llibres, la cultura i les biblioteques... tot i que van pagar un preu molt alt: la seva reclusió social, el seu tancament hermètic com a tombes sagrades. Es comenten també els manuscrits d'Irlanda o l'aparició i ús dels palimpsestos. Els capítols tres i cinc parlen del món àrab; el segon es centra en l'Espanya àrab, on entre d'altre temes, es comenten les cremes de llibres portades a terme per Almanzor, o la destrucció de Al-Corans durant l'Espanya de la Reconquesta. Sortint d'Europa, el sisè capítol fa referència a Mèxic, on es portà a terme una destrucció sistemàtica dels còdices pre-hispànics, i on a més, els indígenes també foren destructors de llibres. El setè capítol es dedica al Renaixement, on tot i el resorgiment de la cultura clàssica i l'aparició de la impremta de Gutemberg, segueix la destrucció de llibres; precisament Gutemberg patí la destrucció de la seva Bíblia. En vuitè lloc es parla de la Inquisició, tant a Europa com a Amèrica. Els astròlegs com Enric de Villena o John Dee també patiren la persecució per les seves obres, que foren també cremades. La censura i la religió també feren greus destruccions a Anglaterra, on s'eliminaren llibres que anaven en contra de la ortodòxia anglesa en matèria de religió. El capítol onze fa referència a desastres naturals, com incendis o inundacions, a guerres o a errors i accidents. I continuant amb les guerres, el segle XIX fou el segle de les Revolucions... i els llibres no en foren aliens; des de la Revolució Francesa fins les guerres d'independència a Llatinoamèrica, la destrucció i l'eliminació de llibres fou pràcticament constant. Acaba aquesta segona part amb un breu estudi, però nodrit de dades, sobre l'aparició dels primers estudis que recopil·laren la destrucció de llibres, la majoria dels quals van veure la llum a finals del segle XIX.

La tercera i última part del llibre abasta tot el segle XX, així com els inicis del nou segle XXI, i ho fa amb la destrucció de llibres, tant per part de les tropes franquistes com de les de la República, durant la Guerra Civil espanyola, per passar, al segon capítol, al bibliocauste nazi durant la Segona Guerra Mundial, que es va estendre per tota Alemanya (es fa especial atenció a les cremes de maig de 1933) així com per tots els països ocupats pel règim hitlerià; tot plegat va provocar que al final de la Guerra, no quedessin ni una quarta part dels llibres jueus de tota Europa d'abans de la contesa. El capítol tercer continua amb el mateix període històric, fent referència a les biblioteques bombardejades durant la Guerra. En quart lloc es parla de la censura (i fins i tot l'autocensura) que patiren alguns autors coneguts, com Joyce amb les seves dues obres *Dublineses* i *Ulises*; o *Els versos satànics* de Salman Rushdie, que aixecà les ires del fonamentalisme islàmic. El cinquè capítol tracta del desastres naturals que han patit les biblioteques durant tot el segle XX: inundacions, incendis, o terratrèmols han estat un flagel constant per als llibres; l'autor s'atura per comentar dos grans incendis: el de la biblioteca de Los Ángeles el 29 d'abril de 1986; i el de la biblioteca de San Petersburg el 14 de febrer de 1988. El segle XX ha estat especialment abundant en règims dictatorials i de terror: el sisè capítol en parla, des de la Revolució Cultural xinesa a les dictadures llatinoamericanes, o els règimsensors soviètic o franquista, els exemples són nombrosos. I enllaçant amb aquests règims, l'odi ètnic també ha estat motiu de destrucció de llibres, tal i com s'exemplifica amb els casos de la desintegració de l'antiga Iugoslàvia, i totes les guerres que va provocar, i el de Txetxènia. Però la destrucció no s'ha impulsat sempre des de l'Estat: motius religiosos, d'ideologia, sexuals, comercials o legals també han estat presents al llarg d'aquest segle XX; d'altra banda, al capítol nou també es fa referència als enemics naturals del llibre, passant revista a tota mena d'insectes i fongs, o a la composició química mateixa dels papers, sovint autodestructius i excessivament àcids. Ja a l'aiguabarreig entre el XX i el XXI, el capítol deu fa referència a nous agents destructius, com els atacs terroristes contra les biblioteques, la guerra electrònica, els llibres-bomba, els atacs de *crackers* a Internet, o la destrucció de llibres electrònics en CD-ROM o en dispositius portàtils. Finalment, el pèndol, que havia començat a l'antic Sumer, torna al mateix lloc, ara anomenat Iraq. A l'últim capítol es fa una descripció de la situació cultural a l'Iraq de la postguerra, fent especial referència al saqueig i destrucció de la Biblioteca Nacional a Bagdad, però sense oblidar tampoc els saqueigs al Museu Arqueològic o a d'altres biblioteques i centres culturals d'arreu del país.

Per acabar s'inclou una abundant bibliografia amb centenars de referències per completar i ampliar la seva lectura, a més d'un complet i extens índex de noms. Un llibre ple de dades, dates, fets, anècdotes i curiositats, que fan que la seva lectura sigui amena i divertida; no obstant això, la seva rigorositat, la seva claredat i la seva exposició concisa i precisa, juntament amb el prestigi de l'autor, fa que aquest volum es converteixi en una important obra de consulta, especialment indicada per als amants de la història de les biblioteques i del llibre, o simplement, per als lectors curiosos.